

Stanovište 1: Zvuky revolúcie

Najskôr to bol nenápadný zvuk akoby niekto omylom narazil kľúčmi o kovový zips. Potom ďalší. A ďalší. Zhluk cinknutí sa zmenil na rytmus, ktorý sa rozliehal námestím. Na samom začiatku ľudia na námestiach s transparentmi. Prišli na stretnutia bez prípravy. Rovno z práce či školy. V rukách držali obyčajné veci – tie, čo denne nosili vo vreckách či kabelkách. V tú chvíľu sa obyčajný zväzok kľúčov od dverí bytu stal nástroj odporu.

Keď sa z provizórneho reproduktora na námestí ozval hlas, zástup stíchol. Ozvučenie bolo slabé, zorganizované narýchlo. Z tribúny zaznelo jediné slovo: „Sloboda!“ a zopakovalo ho celé námestie. Bez mobilov, bez internetu – len vďaka ampliónu a sile spoločného hlasu.

V novembri 1989 bola spoločnosť po desaťročiach normalizácie pasívna a opatrná. Na mnohých fotkách z námestí sa objavuje budík. Stal sa symbolom novembrových udalostí ako výzva k občianskemu prebudeniu. Ľudia ho na demonštráciách držali nad hlavami. Niekedy budíky počas zhromaždení aj reálne zvonili, čím znásobovali efekt.

Stanovište 2: Svetlo, pokoj, mier

Sviečky sa stali symbolom pádu totality už jeden a pol roka pred revolúciou. Na bratislavskom Hviezdoslavovom námestí sa 25. marca 1988 konala „sviečková“ manifestácia, ktorú zorganizovali František Mikloško, Ján Čarnogurský a Vladimír Jukl. Zhromaždenie niekoľko tisíc účastníkov bolo násilne potlačené. Sviečková manifestácia za náboženské slobody bola prvým verejným vystúpením občanov proti komunistickej totalite. Sviečky sa potom objavili aj v rukách študentov - zapáľovali ich na počesť svojich spolužiakov, ktorých na pražskej Národnej triede 17. novembra zbila polícia. Obyčajné predmety sa stali symbolmi túžby po zmene.

Jednoduchý, v tom čase bežne dostupný kvet, karafiát, sa rovnako ako sviečka stal symbol nenásilného odporu a neoddeliteľnou súčasťou zhromaždení. Ľudia ich dávali príslušníkom polície ako gesto nenásilia. „Máme holé ruky!“ alebo „Nechceme násilie!“ boli heslá, ktoré tento postoj potvrdzovali.

Vystúpenia rečníkov na tribúne bratislavského Námestia SNP občas prerušila výzva z úst moderátora mítingov Milana Kňažka: „Utvorte koridor!“. Bolo vtedy potrebné vytvoriť prístor a umožniť prejazd sanitky. Desaťtisíce ľudí okamžite aj v tom najpreplnenejšom priestore vytvorili miesto pre záchranné vozidlo. Zdanlivá samozrejmosť, no v atmosfére povznášajúcej spolupatričnosti to všetci prežívali viac ako len nejakú povinnú ohľaduplnosť.

Stanovište 3: Identita revolúcie

Budajka je čiapka, ktorú preslávil jeden z novembrových lídrov. Niežeby predtým bola neznáma, no dovtedy špeciálne pomenovanie nemala. Nebola ani vrcholom elegancie, no pre svoju praktickosť ju nosievali ľudia, pracujúci v chladnejšom počasí vonku, na stavbe či v poľnohospodárstve. Rovnako si ju do chladného novembrového večera na proteste vzal aj Ján Budaj. Odkedy sa v nej zjavil na tribúne, ľudia jej inak ako budajka nepovedali.

Vlajky Československa viali na námestiach neustále. Stali sa symbolom boja za slobodu krajiny, za návrat do slobodného sveta.

Verejnosť proti násiliu (VPN) a Občianske fórum (OF) boli nové občianske hnutia, ktoré v novembri 1989 vznikli veľmi spontánne. Zjednocovali pritom ľudí rôznych názorov, ktorí však mali rovnaký cieľ. Vymrznutí ľudia na námestiach podchvíľou pri vystúpeniach rečníkov na tribúne okrem mávania vlajkou dvíhali ruky s prstami v tvare víťazného „véčka“. Symboly VPN a OF jasne dávali najavo, že revolúcia mala svoje organizačné centrum, ale aj širokú podporu v spoločnosti. Identita revolúcie bola tvorená nielen symbolmi, ale aj osobnosťami, ktoré spájali tisíce ľudí v spoločnom sne o slobode.

Spolupatričnosť a historickú kontinuitu predstavovala jednoduchá stužka v národných farbách - tzv. trikolóra, pripnutá na oblečení. Jej farby spájali minulosť, prítomnosť a budúcnosť Slovenska a Československa, volali po slobode a zjednotení.

Stanovište 4: Tváre revolúcie

Za každým veľkým hnutím stoja konkrétni ľudia, ktorí svojou odvahou a presvedčením menia dejiny. V čase Nežnej revolúcie boli takéto postavy kľúčové. Niektoré osobnosti boli známe už predtým, napríklad Václav Havel, dramatik a disident, ktorý roky bojoval proti režimu a bol za to väznený alebo Alexander Dubček, predstaviteľ „Pražskej jari“ z roku 1968, ktorý sa pokúšal urobiť socializmus ľudskejším, no tiež na to doplatil.

Ďalšie osobnosti ako Ján Budaj, Milan Kňažko a Magda Vašáryová boli známe z kultúrneho alebo verejného života. Boli to herci, spisovatelia, speváci či novinári. V revolúcii sa stali hlasmi ľudí, organizovali protesty a rozprávali z tribún. Ich prítomnosť bola impulzom pre mnohých ďalších, aby sa nebáli prejaviť svoj nesúhlas s režimom a aktívne sa podieľať na zmene spoločnosti. Riskovali nielen kariéru, ale aj svoje životy a životy svojich blízkych.

Fotografie zachytávajú plné námestia – ľudí v kabátoch, s kvetmi, sviečkami, niekedy s deťmi. Napriek zime a strachu prišli, lebo verili, že zmena je možná. Aj tieto tváre dnes patria k našim dejinám. Vďaka nim môžeme žiť v slobodnej spoločnosti. Keď sa pozrieš na zábery námestí, uvidíš ľudí ako ty. Nie bojovníkov, ale občanov.

Stanovište 5: Kultúra ako odpor

V totalitnom režime bola kultúra prísne kontrolovaná. Len režimom odsúhlasení umelci mohli verejne vystupovať. Ostatní boli zakázaní, cenzurovaní alebo prenasledovaní. Skupiny, ktoré boli roky zakazované, sa stali hlasom Novembra 1989.

Hudba, ktorá sa nehrala v rozhlase. Kapely, ktorých mená neboli na plagátoch kultúrnych domov. Texty, ktoré neprešli cenzúrou – a predsa sa spievali potichu, z kaziet, v garážach, na tajných koncertoch. Niekedy stačila len jedna pieseň, aby si pochopil, že nie si sám. Skupina Plastic People bola undergroundová kapela, ktorej koncerty polícia zakazovala a jej členov a fanúšikov zatýkala. 11. marca 1988 bol zdanlivo obyčajný dátum v kalendári, ale pre tisíce mladých ľudí sa v ten deň otvorili na dve hodiny všetky brány, spadli všetky opony, neskutočné a nepredstaviteľné sa stalo realitou. Po prvýkrát do našej krajiny prišli slávni Depeche Mode, populárni najmä medzi mladými. Ich hudba a štýl boli prejavom iného sveta – sveta slobody, ktorého bol socializmus presným opakom.

V čase, keď bratislavskí študenti 16. novembra 1989 svojím pochodom mestom akoby ohlasovali dramatický priebeh nasledujúcich dní a týždňov, koncertovala skupina Tublatanka v amfiteátri. Keď tam zaznela pieseň Pravda víťazí, nik netušil, že práve počúva jeden zo symbolov budúcej revolúcie. Prvé bratislavské mítingy sa mohli úspešne uskutočniť aj vďaka Tublatanke, ktorá svojou aparátúrou umožnila ozvučiť Námestie SNP.

Hudba, literatúra či divadlo boli formou odporu – dávali ľuďom odvahu, umožnili im pomenovať svoje pocity, kritizovať režim nepriamo a udržiavať si nádej, že sa niečo môže zmeniť. Na stenách izieb viseli plagáty, ktoré znamenali sny o inom svete. Zahraničné skupiny, odvážna móda, ... pre mnohých mladých bola kultúra oknom von z kletky.

Stanovište 6: Tvárou v tvár moci

Stoja v rade. Na hlavách majú prilby, v rukách štíty. Vyzerajú, akoby sa pripravovali na útok. Akoby očakávali to najhoršie. Ale nikto oproti nie je ozbrojený. Sú tam mladí ľudia, spievajú, držia sa za ruky. Niektorí plačú. Iní prosia, aby ich pustili ďalej. Aj tak to občas skončí pästami a obuškami. Na fotografii sú príslušníci Zboru národnej bezpečnosti, vtedajšej polície. Boli vyzbrojení štítmí, obuškami, často aj vodnými delami či psami. 17. novembra 1989 v Prahe brutálne zasiahli proti pokojnému študentskému pochodu. Boli zranené desiatky ľudí. Tento zásah sa stal iskrou, ktorá naštartovala masové protesty po celom Československu.

Ľudia si uvedomili, že strach nemôže rozhodovať. Hoci hrozilo zatknutie, strata zamestnania alebo prenasledovanie, tisíce ľudí vyšli do ulíc. Stáli proti ozbrojenej moci. Občianska odvaha je, keď človek napriek strachu koná správne. A presne to urobili ľudia v novembri 1989.

Stanovište 7: AHOJ EURÓPA

Výlet, ktorého štartovacím bodom bol bratislavský Sad Janka Kráľa a cieľovou zastávkou Hainburg an der Donau až na druhej strane železnej opony, iniciovali predstavitelia VPN. Tohto symbolického aktu prekročenia hranice a „otvorenia Európy“ sa 10. Decembra 1989 zúčastnilo približne 50 000 (niektoré zdroje uvádzajú až 100 000 či 150 000) ľudí, čo prekvapilo aj samotných organizátorov. Pre väčšinu išlo o vôbec prvý kontakt s demokratickým štátom západného bloku. Tomu všetkému zodpovedala silná atmosféra, pri ktorej sa niektorí účastníci pochodu neubránili dojatiu, keď prekročili zakázané hraničné pásmo, dlhé roky obohrané ostnatým drôtom.

Na brehu Dunaja oproti hradu Devín sa zhromaždení stretli okolo obrovského srdca, ktoré z ostnatého drôtu urobil výtvarník Daniel Brunovský, a kričali: Ahoj, Európa!

10. december sa viaže na Medzinárodný deň ľudských práv a slobôd, s ktorých dodržiavaním železná opona ako taká principiálne ostro kontrastovala. V tento istý deň, po vymenovaní novej federálnej vlády, zo svojej funkcie prezidenta Československej socialistickej republiky rezignoval 76-ročný Gustáv Husák, v očiach mnohých ikona normalizačného a skostnateného režimu.

Stanovište 1: Zvuky revolúcie

1. Prečo sa kľúče stali symbolom odporu?
2. Ako komunikovali ľudia na námestiach, keď nemali mobily a internet?
3. Čo symbolizoval budík počas novembrových protestov?
4. Čo tieto predmety symbolizovali v revolúcii?
5. Prečo bol dôležitý pokojný a nenásilný prístup?

Stanovište 2: Svetlo a pokoj

1. Aký význam mala sviečková manifestácia v 1988?
2. Čo znamenalo heslo „Máme holé ruky!“?
3. Čo nám výzva „Utvorte koridor!“ hovorí o správaní sa demonštrujúcich?
4. Prečo bola československá vlajka dôležitá?
5. Ako tieto symboly vyjadrovali túžbu po zmene?
6. Čo znamená, že spoločnosť sa "zobudila"?

Stanovište 3: Identita revolúcie

1. Kto bol Ján Budaj a čo symbolizovala „budajka“?
2. Ako ľudia vyjadrovali príslušnosť k myšlienkam revolúcie mimo námestí?
3. Aké nové hnutia vznikli počas revolúcie a čo požadovali?
4. Čo znamenali skratky VPN a OF a prečo vznikli?
5. Aké heslá sa objavovali a čo vyjadrovali?

Stanovište 3: Tváre revolúcie

1. Ktoré osobnosti boli známe už pred rokom 1989?
2. Akú úlohu zohrali herci, spisovatelia a iní známi ľudia?
3. Ako ľudia na fotografiách vyzerajú – čo si možno všimnúť na ich tvárach, postoji, oblečení?
4. Prečo im ľudia dôverovali alebo ich nasledovali?
5. Ako by vyzerala revolúcia bez silných osobností?

Stanovište 5: Kultúra

1. Prečo boli Plastic People „nevhodní“?
2. Aký hlbší zmysel a význam malo vystúpenie Depeche Mode?
3. Akú úlohu zohrala kultúra a hudba v revolúcii?
4. Prečo boli aktívni práve mladí ľudia?

Stanovište 6: Tvárou v tvár moci

1. Aké heslá ľudia písali na transparenty?
2. Kto sú ľudia na fotografii?
3. Ako asi prebiehal zásah na demonštrácii?
4. Prečo sa ľudia aj napriek strachu rozhodli ísť do ulíc?

Stanovište 7: „Ahoj Európa“

1. Čo znamenalo heslo „Ahoj Európa“ pre ľudí v 1989?
2. Prečo sa ľudia tešili na návrat „do Európy“?
3. Čo symbolizovala západná Európa pre ľudí v ČSSR?
4. Prečo sa ľudia tešili na otvorené hranice?